

bera 1874, s. 59; J. Neuwirtha 1888, s. 377.

(B. Grueber, Die Kunst des Mittelalters in Böhmen. Zweiter Theil. Die Zeit des Übergangsstiles und der Frühgothik (1230–1310). Wien 1874; J. Neuwirth, Geschichte der christlichen Kunst in Böhmen Bis zum Aussterben der Přemysliden. Prag 1888).

ZUR ERKENNTNIS DER FORMENSPRACHE DES STIFTES ZLATÁ KORUNA

Der Beitrag widmet sich der wenig erkannten Formensprache des Kreuzgangsordflügels und der sog. Abtskapelle des Zisterzienserstifts Zlatá Koruna (Goldenkron, Bez. Český Krumlov [Krumau]), die man bei der Instandsetzung der Stiftsgebäude in den Jahren 1938–1942 dokumentiert hat. Die Dokumentation nimmt eine Reihe von heute unzugänglichem Befund und wertvollen Details, konkret den Birnstabdienstfragmenten auf. Ihre Typologie belegt den nachklassischen Aufbau der Stiftsgebäude mit Ausnutzung der linearisierten Formen, wahrscheinlich im ersten Drittel des 14. Jahrhunderts. Die Autoren widmen ihr Augenmerk auch der vorläufigen Wertung des Birnstabprofils der Dienstfüße und -sockel, sowie den analogisch geformten Dienstsockeln, deren Analogien sich auch im Material sowohl aus Böhmen (das Minoritenkloster in Most [Brüx] – Nordkapelle, das Zisterzienserstift Osek [Ossegg, Bez. Teplice] – Kreuzgang) als auch im weiteren mitteleuropäischen Raum oft finden lassen.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Zlatá Koruna (Goldenkron, Bez. Český Krumlov [Krumau]) – Zisterzienserstift. Position der dokumentierten Situationen (A,B,C) in den Bautagebüchern aus den Jahren 1938–1942 (Archiv der Gemeinde Zlatá Koruna im Gemeindeamt, ohne Inventarnummer, Grundriss übernommen aus: www.kralovskedilo.ktf.cuni.cz; Gestaltung F. Facincani).

Abb. 2: Zlatá Koruna – Zisterzienserstift. Ausschnitt der Dokumentation aus dem Bautagebuch Nr. 2, 18. August 1938 (Position A,B). Das Detail nimmt die Birnstabdienstfragmente im nordwestlichen Kreuzgangsjoche auf (Gemeindeamt Zlatá Koruna, Gestaltung F. Facincani).

Abb. 3: Zlatá Koruna – Zisterzienserstift. Ausschnitt der Dokumentation aus dem Bautagebuch Nr. 6, 12. Oktober 1942 (Position C). Das Detail nimmt die Birnstabdienste in der sog. Abtskapelle auf (Gemeindeamt Zlatá Koruna, Gestaltung F. Facincani).

Abb. 4: Osek (Ossegg, Bez. Teplice [Teplitz]) – Zisterzienserstift. Fuß vom Birnstab-Bündeldienst in der Nordwestecke der inneren Kreuzgangsmauer (Foto M. Kovář, 2015).

(Übersetzung J. Noll)

POZNÁMKY K VYBRANÝM POZDNĚ GOTICKÝM KAMENNÝM RELIÉFŮM NA JIŽNÍ MORAVĚ

ZDENĚK VÁCHA

Notes On Selected Late Gothic Stone Reliefs In South Moravia

In South Moravia a number of Late Gothic relief panels is preserved bearing a heraldic decoration with a inscription or date. The five selected examples represent the period between 1461 and 1497, three are directly dated. Relief panels epitomizing a form of aristocratic representation are today without exception in secondary positions, but we must assume their original prominent location on gates or palaces of noble residences. The question of their workshop provenance remains open, but in some cases, due to the type of stone used and ties in style, there is a probable connection to Austria.

Keywords: South Moravia – Late Gothic – noble residence – relief panel – coat of arms – inscription

Na jižní Moravě se zachovala celá řada pozdně gotických reliéfních desek, představujících jeden ze způsobů šlechtické reprezentace, jež nesou heraldickou výzdobu doprovázenou textem či datem. Pět vybraných příkladů reprezentuje období mezi roky 1461 a 1497, tři jsou přesně datovány. Dnes jsou bez výjimky v sekundárních pozicích, musíme však předpokládat jejich původní prominentní umístění na bránách či palácích panských sídel. Otázka dílenské proveniencie reliéfů zůstává nadále otevřená, u části je však, i vzhledem k použitému druhu kamene či stylovým vazbám, pravděpodobná vazba na Rakousko.

Klíčová slova: jižní Morava – pozdní gotika – panské sídlo – reliéfní deska – erb – nápis

ÚVOD

Pozdně středověké a raně novověké reprezentaci, ať již dvorské, šlechtické či měšťanské, byla zejména v posledních desetiletích věnována značná pozornost. Od dob vydání prvního stěžejního pojednání na toto téma z pera Augusta Sedláčka, *Pýcha urozenosti a vývodů u starých Čechův a Moravanů* (1914), došlo, přirozeně, ke značnému posunu v poznání tématu.¹⁾

Šlechtická reprezentace má mnoho podob, z nichž jednou je opatření sídla kamennou reliéfní deskou, jež – zpravidla na prominentním místě vstupu do sídla – poukazovala na důstojnost a význam svého majitele. Honosný reliéf nacházíme na královském Křivoklátě, celý soubor reprezentačních reliéfů s rodovou legendou Pernštejnů, zvláštní typ legitimizace statusu, nacházíme potom v jejich městech či na opevněných rezidencích. Tento příspěvek se zabývá vybranými pozdně gotickými památkami z rozmezí let 1461 a 1497 s heraldickou a epigrafickou složkou či jejich kombinací.

KUNŠTÁT, OKRES BLANSKO, ZNAKOVÁ DESKA PROČKA Z KUNŠTÁTU A OPATOVIC

Nad průjezdem branské věže tzv. Dolního zámku se nachází druhotně umístěná kamenná reliéfní deska s kun-

štátským erbem a tzv. bernardinským sluncem s trigramem *ihs*. Vedle biblického textu obsahuje jméno a titulaturu pořizovatele a letopočet 1461.

Desce byla v minulosti věnována pozornost především vzhledem k ranému výskytu bernardinského motivu,²⁾ jenž je dáván u nás do souvislosti s antiutrakvistickými kampaněmi a zvláště osobou Jana Kapistrana. Rok vzniku desky je zároveň i rokem, v němž františkán-observant Gabriel Rangoni, známý jako Gabriel z Verony, Kapistranův společník a souputník, byl papežem potvrzen ve funkci inkvizitora pro české země.³⁾

Ivo Hlobil ve svém starším pojednání,⁴⁾ ještě bez znalosti části textu s datem, uvažuje o spojitosti desky s příbuzným Pročka z Kunštátu a Opatovic – jejím domnělým objednatel – Jiřím z Poděbrad, podporovatelem františkánů-observantů, již byli šířiteli bernardinského motivu. Kloní se zde k ranému datování desky, tedy po roce 1444, odkdy Jiří Kunštát spravoval, resp. 1448, kdy se stal jeho majitelem. Přitom upozorňuje, že stejné slunce s trigramem se objevuje i na obalu Knihy Pročka z Kunštátu – *Liber Domini Proczkonis de Cunstadt* – se

zobrazením kunštátského erbu, ovšem s přímým datováním do roku 1464.⁵⁾ Hlobil se k věci stručně vrací o tři roky později,⁶⁾ kdy již datování zná. Ve stejném roce (1999) toto datování uvádí již také Bohumil Samek⁷⁾ a později i Miroslav Plaček (2001),⁸⁾ což však ani ve specializované literatuře nebylo vždy zaznamenáno.⁹⁾

Deska je komponována jako vysoká úzká plocha s dvojicí nápisů. Jeden se nachází pod reliéfem slunce v jejím vrcholu, obklopeným v koutech plochy písmeny; nad ústředním motivem (zleva doprava) *g* a *m*, dole potom *n* a *p*,¹⁰⁾ přičemž písmeno *n* se od ostatních výrazně liší. Nachází se v zapuštěném obdélném poli a má, na rozdíl od textury ostatních, spíše charakter hrotité bastardy. Důvod je prozatím neznámý, stejně jako smysl jednotlivých písmen. Pod bernardinským sluncem jsou dále ve štítu gotického tvaru dvě propletená písmena, jejichž čtení rovněž není jednoznačné.¹¹⁾

Nápis vyplňující horní část plochy je latinským citátem z Nového zákona, jednoho z listů apoštola Pavla (List Filipským, II. 10), jenž v překladu zní „*aby se před jménem Ježíšovým sklonilo každé koleno – na nebi, na zemi i pod zemí*“;¹²⁾ spodní nápis pod erbovním reliéfem, jenž přímo určuje osobu, jejíž reprezentaci deska sloužila, zní: *p(ro)cek a Ch(u)nstat d(o)mil(nus) // cam(er)ari(us) mo(raviae) 1461*.¹³⁾

Mezi nápisy je potom znak Kunštátu v podobě štítu

Obr. 1: Zámek Kunštát (okres Blansko), znaková deska Pročka z Kunštátu a Opatovic (všechny snímky autor, není-li uvedeno jinak).

Obr. 2: Zámek Kunštát, znaková deska Pročka z Kunštátu a Opatovic – detail se zvýrazněnými „naturalistickými“ listy.

s klenotem, přičemž obě jeho části jsou nakloněné vpravo, byť nestejně (štít výrazněji, asi o 45°). Štít je ukončen a svrchu částečně překryt kolčí přilbou (bez naznačení dělení plátů a bez nýtů), ukončenou totožným klenotem se štítem a chocholem. Na rozdíl od heraldicky příhodnější podoby *erbu tří vrchních pruhů* ve štítu jsou v ploše štítu klenotu pruhy rozloženy téměř po celé ploše; stejné řešení však nacházíme kupř. i na kunštátském erbu na hradě Litice z roku 1468, o němž ještě bude řeč, i na řadě pečeti.¹⁴⁾

Pera chocholu (orlí křídlo přepásané třemi břevny) potom charakterizují výrazné plastické větve praporu. Přikryvadla mají podobu akantových rozvilin; tvary jsou však neživotné; jednotlivé větévky jsou opatřeny výraznými žilami, jež procházejí středem i jejich okraji. Zároveň zde však můžeme zaznamenat výraznou anomálii tvarové stylizace rozvilin; jejich akantový charakter je zčásti nahrazen (zejména na heraldicky pravé straně) „skutečnými“ listy, a to na koncích úponků; listy mají kopinatý tvar a jeden, naproti přilbě ve vrcholu, má tvar kopistovitý. Jde o nezvyklé řešení kombinace stylizovaných akantů, běžného způsobu fytoromorfního ztvárnění textilních přikryvadel přilby, a zcela odlišného pojetí, pracujícího s více přírodě blízkými tvary listů odlišných rostlin. Pro tuto formální různorodost se předběžně nepodařilo najít v našem pozdně středověkém heraldickém fondu analogii.

Podhled, nedovolující čtení spodního nápisu nacházejícího se bezprostředně nad římsou manýristického portálu, bránil určení data vzniku desky již od počátků vědeckého zájmu. František Lipka, zabývající se na stránkách Časopisu Moravského Musea zemského na pokračování epigrafickými památkami portálů na Boskovicku (1902), sice o jeho existenci ví a hovoří o jednom řádku nápisu „nejspodněji pod znakem, který je nečitelný“;¹⁵⁾ Jan Tenora, jenž ve Vlastivědě moravské o rok později kunštátskou desku rovněž krátce zmiňuje, zná však opět pouze horní nápis, jež transkribuje i s českým překladem.¹⁶⁾

Otevřená zůstává, jak již bylo výše naznačeno, otázka významu liter, což konstatuje již zmíněný Lipka, který hovoří o tom, že *větších 6 liter, nežli jsou v nápisu, totiž G M N P N P... nedává jasného a srozumitelného významu*, ale zároveň se domnívá, že ta samá písmena se nacházejí na desce nad branou hradu Litice;¹⁷⁾ přepis litických textů, latinského a českého, od Karla Josepha Bienera von Bienenberg, publikovaný v roce 1778,¹⁸⁾ však tomuto tvrzení neskýtá žádnou oporu. August Prokop ve svém encyklopedicky pojatém díle Markgrafschaft Mähren in kunstgeschichtlicher Beziehung (1904) též uvádí horní nápis a písmena na desce čte jako iniciály *G M J P Y V*, z čeho vyvozuje jejich význam: *Georgius margravius in Podiebradia vel Yry Podiebradsky*, v drobném schématu se štítkem potom uvádí *g, m, n a p*. A opět uvádí odkaz na Litice.¹⁹⁾

Neznámý je nadále i původ desky, resp. její vztah ke Kunštátu, neboť Pročkovi, jmenovaném králem Ladislavem olomouckým zemským komorníkem v roce 1454,²⁰⁾ byl Kunštát Jiřím zapsán až o deset let později. Objevuje se však i názor, že navzdory vkladu do zemských desek v roce 1464, převod panství fakticky proběhl v roce uvedeném na desce, pravděpodobně ještě dříve,²¹⁾ což by diskrepanci mohlo vysvětlit. Uzavřít nelze ani otázku domnělé kamenické značky (dle Hlobila);²²⁾ její povaha, mělké a spíše ledabylé provedení, by spíše svědčilo o druhotném původu a jiném smyslu.

Při absenci vodítka v podobě petrografické analýzy²³⁾ či přímých analogií je určení původu dílny, v níž deska vznikla, svízelné.²⁴⁾ Proček se pohyboval nejen na Moravě (především v Brně a Olomouci, v městech s rozvinutou kamenosochařskou produkcí), prodléval i v Praze, kde vlastnil dům,²⁵⁾ a proto nelze zcela vyloučit původ desky i mimo markrabství.

HODONÍN, OKRES HODONÍN, ALIANČNÍ ZNAK JANA KUNY Z KUNŠTÁTU A BOLERADIC A TUGENDLIEB FRONAUEROVÉ

Dalším příkladem heraldického artefaktu rodu Kunštátů s reprezentační funkcí je přibližně stejně stará kamenná reliéfní deska osazená dnes v areálu bývalé Tabačky, jež stojí v místě zaniklého hodonínského hradu. Deska není přímo datovaná, její vznik je však opakovaně kladen do roku 1466.²⁶⁾ Toto vročení, pokud víme, zároveň postrádá přímou oporu, i když Bohumil Samek přímo hovoří o *desce s kunštátským znakem a letopočtem 1466*.²⁷⁾ Datování desky chybí též již ve Vlastivědě Moravské (1926),²⁸⁾ Peter Futák s Miroslavem Plačkem (2008)²⁹⁾ ji datují *okolo roku 1465* a zároveň se blíže zabývají neznámým erbem vedle kunštátského (viz dále), byť v předchozí rozsáhlé mono-

Obr. 3: Bývalá tabáková továrna, Hodonín. Alianční znak Jana Kuny z Kunštátu a Boleradic a Tugendlieb Fronauerové (foto J. Míčka).

grafii věnované rodu Pánů z Kunštátu z roku 2006 (bez bližšího zájmu, pouze v popisku fotografie) dávají desku do souvislosti s přestavbou hradu a předpokládají dokonce její vznik až *na konci 15. století*,³⁰⁾ přičemž Futák v předchozí samostatné studii hovoří nejen o *erbu z roku 1466*, ale uvádí přímo též původní umístění *na portálu hradu*.³¹⁾

Je zřejmé, že je ve věci datování značná nejistota, vročení 1466 však v zásadě nic neodporuje a může mít i logické vysvětlení: v tom roce si měl Jan Kuna z Kunštátu a Boleradic (1426–1495), zástavní pán města a hradu Hodonín, „... *za přestavbu hradu... připsati 2000 zl. uh. k zastavené sumě*“,³²⁾ což by mohlo znamenat, že dokončil opravu hradu a tento majetek definitivně získal. Jak uvidíme dále, tomuto datování neodporuje ani erb, jenž se nachází vedle erbu Kunštátů.

Deska je členěná nepravidelně na dva díly, heraldicky pravý – s erbem Kunštátů – je širší, levý je potom vyplněn erbem s kulem (na rozdíl od kunštátského bez klenotu a přikryvadla). Kunštátská strana je ukončena plným obloukem, protilehlá jeptiškovou kružbou s kruhovým lalokem. Z horní strany a po bocích je deska lemována mírně skloněnou lištou, z podhledu zřetelným profilem je vyžlabený klín; cvikly oblouků obou polí jsou vybrané. Vodorovné spodní ukončení desky však chybí a nelze vyloučit, že profilace pokračovala na zaniklé spodní desce, jež mohla obsahovat textový doprovod znaků.

Kunštátský erb je tvořen gotickým štítem s třemi pruhy nakloněným vpravo, na štítě je nasazen klenot v podobě kolčí přílby s chocholem per přepásaným opět heraldickým znakem rodu. Plochu dále vyplňují přikryvadla v podobě vegetabilních, akantových rozvilin, pouze však po horní úroveň přílby. Přílba má potom zřetelný spodní lem s nýty, jež pokračují po kraji předního plátu k průzoru (nýty přílby jsou v té době v heraldice motivem téměř pravidelným a většinou jsou základním dekoračním prvkem).

Starší literatura na identifikaci menšího erbu rezignovala, později byly učiněny oprávněné pokusy ztotožnit znak s kulem s manželkou Jana Kuny Tugendlieb, jejíž přídomek byl čten jako „z Vranova“ a bylo usuzováno s *velkou pravděpodobností* na příbuzenskou vazbu na vranovskou větev

Obr. 4: Erb rodu Fronauerů [zdroj: [https://de.wikipedia.org/wiki/Fronau_\(Adelsgeschlecht\)#/media/Datei:Fronau-Scheibler7ps.jpg](https://de.wikipedia.org/wiki/Fronau_(Adelsgeschlecht)#/media/Datei:Fronau-Scheibler7ps.jpg)].

Bitovských z Lichtenburka.³³⁾ Heraldická podoba znaku však tomu neodpovídá, nejde o ostrve Bitovských z vranovské větve, proto Futák s Plačkem (2008) dokonce uvažovali o možnosti, že Tugendlieb *záhy zemřela a Jan se rychle oženil s neznámou ženou*,³⁴⁾ byť v roce 2019 Futák erb opět ztotožňuje s Tugendlieb z Vranova.³⁵⁾ Tento rozpor odstraňuje obsah listiny z archivu vídeňských skotských benediktinů z 8. června 1469,³⁶⁾ v níž se hovoří o vdově po Jörgu z Enzersdorfu Tugendlieb, dceři Gerharda Franauera (... *Gerhartten Franauer...*) a nyní manželce Jana Kuny z Kunštátu (... *des edeln Herren Herrn Jan Guna von Kunstat erhaben Hausfrauen...*). Tugendlieb, již Kuna pojal za manželku asi 1463/4,³⁷⁾ pocházela z původně bavorského rodu von Fronau³⁸⁾ s rozsáhlými majetky v Dolních Rakousích.³⁹⁾

Hodonínský reliéf pochází z největší pravděpodobnosti ze zaniklého středověkého hradu (jehož likvidace probíhala v druhém decenniu 20. století), kde zřejmě opět plnil funkci reprezentace majitele na prominentním místě stavby. Osudy desky však mohly být spletité; ve zmiňované Vlastivědě moravské (1926)⁴⁰⁾ je publikována fotografie, k níž je připojena popiska s její lokalizací na hodonínské radnici, na jiném místě⁴¹⁾ se však již píše, že *kamenný znak kunštátský... se chová jako jeden z posledních zbytků hradu v tabákové továrně*. Na výše zmíněné fotografii je též zřejmý značný stupeň poškození, otlučené je zejména orámování desky, jež je navíc celá, v úrovni břitu přilby klenotu, hori-

zontálně prasklá.⁴²⁾ Dále je zejména zajímavé, že heraldicky pravá strana nekončí, tak jak se to jeví dnes, okrajem reliéfního pole (nyní vidíme ovšem jen situaci po novodobém zazdění), ale s určitým odstupem je zde vidět další profil asi o výšce zachovaného znakového pole, nejspíše obloun. To naznačuje, že jde o torzo většího celku a reliéfní část mohla být opticky podložena deskou rámovanou oblounem a, jak je řečeno výše, mohla mít další součásti.

VYŠKOV, OKRES VYŠKOV, ZNAKOVÉ DESKY BISKUPA TASA ČERNOHORSKÉHO Z BOSKOVIC

Na čelní fasádě věže tzv. starého křídla vyškovského zámku, dřívějšího hradu, se nachází trojice kamenných reliéfních desek, jimž byla v minulosti již táž věnována příslušná pozornost. V roce 2018 se však opět naskytla možnost bližšího zkoumání přímo z lešení u příležitosti opravy fasád.

I zde jde o zřejmou reprezentaci, olomoucký biskup Tas (Protasius) Černohorský z Boskovic nechal zhotovit znak biskupství (korunovaný mitrou a podložený berlou s šátkem (pannisellem) a závěsy mitry ukončenými střípci), znak Boskoviců (s charakteristickými dubovými věnky) a znak Šternberků (rodu Tasovy matky), jako původce rozsáhlé opravy a přestavby hradu. Desky, jež nesou vesměs štíty španělského typu, neobsahují nápisy ani datum. Ve starší literatuře se objevují i odlišné heraldické interpretace; Vojtěch Procházka (1928) interpretuje reliéfy jako *hlavní znak biskupský* (uprostřed), vlevo *znak biskupa Tasa Černohorského* a vpravo *znak biskupa Stanislava Pavlovského*.⁴³⁾

Tas, syn konvertity Beneše, jenž se pod vlivem Jana Kapistrana (titulem generálního vikáře minoritů za Alpami, později generálního inkvizitora kacířství)⁴⁴⁾ v roce 1451 v Brně demonstrativně zřekl kalicha,⁴⁵⁾ byl šířitelem Bernardinova kultu. Svědčí o tom mj. i malířská výzdoba kostela v Bořitově z období před rokem 1480, obsahující i v souvislosti s kunštátskou deskou zmíněný motiv bernardinského slunce.⁴⁶⁾ Předpokládá se, že vyškovské desky souvisejí s dokončením úprav poničeného biskupského hradu (do roku 1455 nazývaného tvrzi a dobytého vojskem krále Jiřího roku 1469),⁴⁷⁾ kde Tas v roce 1482 předčasně umírá; vznik desek je tedy nutné klást před toto datum.⁴⁸⁾

Tasovy reliéfní desky patří k tomu nejlepšímu, co se z pozdně gotické kamenosochařské produkce, byť ve skromnější podobě heraldických znaků, na Moravě zachovalo.⁴⁹⁾ Tato skutečnost vede k potřebě hledání odpovědi na otázku o původu desek, v jejíž souvislosti je však předně vhodné vyvrátit tvrzení, že desky jsou pískovcové.⁵⁰⁾ Je evidentní, že jsou vyhotoveny z tzv. mušlového vápence (ze skupiny vápenců označovaných jako litavské) dolnorakouského původu,⁵¹⁾ což ovšem, spolu s mimořádnou kvalitou děl, musí ovlivnit pohled na jejich provenienci.

Ve zpracování reliéfů je několik detailů, jež se vymykají obdobným tuzemským dílům. Příkladem kamenické virtuozity a rafinovanosti je prolamovaná přezka upínacího řemene na lemu předního plátu přilby desky s erbem Boskoviců, jež patrně na žádné další heraldické reliéfní památce u nás nenacházíme. Dalším precizně zpracova-

Obr. 5: Zámek Vyškov, znakové desky biskupa Tase Černoohorského z Boskovic.

Obr. 6: Zámek Vyškov, detail poškozené prolamované přezky přílby reliéfu erbu Boskoviců.

ným detailem jsou turbánky na kořenech střepečů polštáře, podložené pod věnky; i u polštáře se setkáváme s neobvyklým řešením – není zobrazen z obvyklého „nadhledu“ (jak to vidíme později kupř. na zámcích v Černé Hoře a na Bučovicích), ale z čelního pohledu. Co však zaráží více, jsou rozdíly mezi deskami Boskoviců a Šternberků se stejným motivem, zrcadlově obráceným. Vycházíme pochopitelně z předpokladu, že vznikly současně v jedné dílně, stylizace akantových rozvilin je však zcela odlišná a rovněž přílby si navzájem svým provedením nejsou podobné. Rozdílné je jejich osazení na štít i jejich tvar a četnost a velikost charakteristických nýtů. U šternberské desky jde u rozvilin spíše než o bodlákovité tvary o měkké stuhy, k akantu desky Boskoviců se ještě vrátíme. Musíme zde tedy uvažovat o práci dvou různých kameníků, z nichž autor boskovické desky je zdatnější.

Materiál (předpokládáný dolnorakouský vápenec) i kvalita výtvarného podání je srovnatelná s reliéfem v Polné, vyrobeným u příležitosti svatby Jana VI. Bočka z Kunštátu s Kunhutou z Pernštejna roku 1480.⁵²⁾ Autor, označený jako *neznámý jihomoravský sochař*, byl dále Ivo Hlobilem rozpoznán jako tvůrce dvou monumentálních portálů kostela (poutní kaple) sv. Wolfganga ve Hnanicích u Znojma,⁵³⁾ přičemž jižní (s trigramem *ih̄s*) je přímo datován rokem 1483. K Hlobilovu zásadnímu ztotožnění těchto děl s jedním původcem lze jen dodat, že podpůrný argument

pro toto tvrzení nalezneme i v prakticky stejném zpodobení kolčí přílby (rytíře v Polné a klenotu štítu s trigramem v Hnanicích); jde o totožné vyjádření průzoru v podobě zaříznutého ležatého V a o esovitě prohnutý spodní lem přílby s hustým sledem nýtů. I radikální, silně deformované pojetí tvaru kolčích štítů je shodné.

Kostel v Hnanicích u Znojma představuje pro Moravu vrchol gotické architektury,⁵⁴⁾ žádná jiná stavba nenese takové bohatství minuciózně vypracovaného architektonického detailu, byť dnes značně torzálního. Na její kořeny v Podunají již bylo upozorněno, konkrétně na vazbu na architekturu Kremže (Piaristenkirche),⁵⁵⁾ což zároveň platí i pro tamní špitální kostel.⁵⁶⁾ V této souvislosti je možné zmínit i monumentální věžové pastoforium ve farním kostele sv. Mikuláše ve Znojmě, jehož morfologické znaky dovolují vyslovit tezi o vzniku ve stejné huti.⁵⁷⁾

V případě vyškovské desky se znakem Boskoviců usuzujeme na základě shod v provedení detailů akantu (čepel listu vytvářející nápadný hřeben a charakteristické ukončení (částečně přetočených) úponků v podobě zprohýbaného křížového útvaru se středním kulovitým hrbolkem)⁵⁸⁾ na vazbu k širšímu okruhu dílny polešské desky (a tedy i hnanických portálů); v každém případě jde o doklad kontaktů tehdejších elit s předními podunajskými dílnami, u nichž si zajišťovaly reprezentační artefakty.

V této souvislosti i přímo v souvislosti s Tasovou heraldickou reprezentací, je vhodné zmínit snad nejvýraznější příklad dynastické legitimizace pozdního středověku pomocí heraldiky na architektuře v Podunají (byť z větší části ve smyšlené, legendární podobě), a to erbovní stěnu kaple sv. Jiří ve Vídeňském Novém Městě. Jako tvůrce tohoto monumentálního díla iniciovaného císařem Friedrichem III. je znám Peter (von) Pusica (†1475), „císařský kameník“, jenž byl spolu s Niclasem Gerhaertem van Leyden (tvůrcem císařova náhrobku ve vídeňském dómu sv. Štěpána) a Jakobem Kaschauerem pověřován prestižními zakázkami dvora. Erbovní stěna se 107 znakovými poli se štíty španělského typu byla hotova v roce 1460.⁵⁹⁾ S Pusicovým jménem je zároveň spojován novoměstský „cech“, v jehož čele stál a jenž měl sdružovat 32 kameníků a stavitelů; práce jeho členů, již se posléze rozptýlili a osamostatnili, měla mít významný vliv na architektonické

Obr. 7: Hnanice u Znojma (okres Znojmo), kostel (poutní kaple) sv. Wolfganga. Detail štítu tympanonu jižního portálu.

a sochařské dění v jižní části Dolních Rakous až do konce gotiky.⁶⁰⁾ Otázkou zůstává, zda tito mistři se svými dílnami nezískávali zakázky i mimo Rakousy, čemuž by mohly nasvědčovat právě výše uvedené i následující příklady.

IVANOVICE NA HANĚ, OKR. VYŠKOV, ZNAKOVÁ DESKA MIKULÁŠE HRDÉHO Z KLOKOČNÉ

Reliéfni deska umístěná druhotně na zdi severního křídla zámku v Ivanovicích na Hané, obdélná, vertikálně orientovaná a v horní části zúžená, náleží Mikuláši Hrdému z Klokočné. Datum 1 4 8 6 je vepsáno do zprohýbané pásky v horní části plochy a mezi jejími bohatě skládanými konci je potom dvouřádkový nápis gotickou minuskulí, jenž se čte *miksa z klockoze*.⁶¹⁾

V zahloubené ploše ivanovické desky (pískovec?) je rodový znak v podobě doprava nakloněného kolčího štítu s buvolí hlavou s kruhem v nozdrách. Na štítu je vertikálně nasazena kolčí přilba, z níž vyrůstají zrcadlově vně obrácená orlí křídla svírající buvolí hlavu klenotu. Tentokrát chybí kruh, může jít však o pozdější ztrátu. Pozoruhodnými detaily celkově expresivně pojatého reliéfu je vlnkovitě vykrajovaný okraj předního plátu přilby a bohatá vnitřní kresba křídel.⁶²⁾ Plocha desky je vyplněná rozvilinovým akantovým dekorem, stylizovanými přikryvadly. Dle defektů je zřejmé, že v místě zúžení končí spodní blok a páska s letopočtem a nápis jsou na bloku navazujícím. Rámování desky je charakterizováno, při vši opatrnosti posuzování vzhledem k rozsahu zachování předpokládaného originálu a míry druhotných doplňků,⁶³⁾ přechodem z hraněné podoby (spodní polovina) do kruhového průřezu lemujícího prutu s hlavicemi. Shora je rámování vynecháno a ukončení plochy je pouze po stranách naznačeno profilovanými krycími deskami hlavic. Dalším neobvyklým řešením je plynulě prohnutý rámujičích prutů směrem dovnitř v horní

Obr. 8: Zámek Ivanovice na Haně (okres Vyškov), znaková deska Mikuláše Hrdého z Klokočné.

Obr. 9: Zámek Ivanovice na Haně, znaková deska Mikuláše Hrdého z Klokočné – detail horní části s nápisovou páskou a klenotem erbu. Z fotografie je zřejmé dělení desky na bloky a pokračování profilace nad římsami.

ní části, čímž, jak bylo řečeno, se deska zužuje. Na pruty jsou navléknuty prstence v podobě provazce, hlavice mají podobu upomínající nabíranou drapérii. Prut s hlavicí je završen zmíněnou krycí deskou, tvořenou úsekem římsy. Horní část reliéfni desky je evidentně nekompletní, což na-

značují fragmenty pokračujících prutů nad římsou. Pruty pokračovaly a mohly nést další hlavice s artefakty, jak to vidíme kupř. na pozdně gotickém reliéfu zvaném *Jordanreliéf* na Judenplatz ve Vídni (1497?); tam je reliéf Křtu v Jordánu rámovaný prohnutými pruty kýlovitého oblouku po stranách završen dvojicí andělských figur.

Co se zprohýbání, uhnutí rámujiícího prutu týče (ve směs směrem ven), známe analogie. Z roku 1491 pochází severní portál bernského münsteru (*Schultheißenpforte*) od vedoucí osobnosti pozdní gotiky ve Švýcarsku Erharta Kunga,⁶⁴⁾ jež tento motiv uplatňuje v hypertrofii proplétaných prutů. Z bližšího dolnorakouského prostředí je jí boční portál kostela sv. Petra Pavla v Drozdovicích – Starém Městě (Drosendorf Altstadt), jehož stavba spadá do období po roce 1500, vznik kostela je kladen do období kolem roku 1517.⁶⁵⁾ I zde pokračovala dekorace v ose hlavice prutu (subtilnějšími než prut vlastního ostění?), jejichž ukončení se však nedochovalo.⁶⁶⁾

I pro charakteristické, atypické tvary hlavice nalézáme analogii, a to na baldachýnech v severní předsíni farního kostela sv. Jiljí a Kolomana v hornorakouském Štýru (Steyr); ze stejných zdrojů tedy vyrůstala stylové orientace původce desky Mikuláše Hrdého.⁶⁷⁾ Ve Štýru vedl po roce 1483, kdy předsíní vzniká, tamní huť (*Viertellade*, filiální huť Vídně) Michael Tenk, jež přišel z huti ve štýrském Admontu.⁶⁸⁾ Admontská huť výrazně obohatila repertoár pozdně gotických motivů a ornamentů a hovoří se zde zcela oprávněně dokonce o *zdivočení forem* (*Verwilderung der Formen*),⁶⁹⁾ přičemž ozvěny tohoto stylového proudu zaznamenáváme též na jižní Moravě.⁷⁰⁾

Vznik ivanovické desky v roce 1486 spadá přímo do doby, kdy probíhal heraldický spor mezi Vilémem z Pernštejna a Mikulášem Hrdým z Klokočné. Mikuláš spojil svou kariéru právě s králem Matyášem Korvínem a má se zato, že měl blízko i k velkovaradinskému biskupovi a administrátor olomouckého biskupství Janu Filipcovi, jež jako hlavní Korvínův diplomat organizoval i jihlavské setkání,⁷¹⁾ kde se mj. tato rozepře řešila. Pro Pernštejny zásadním sporem, jež zmiňoval již Josef Pilnáček (1930),⁷²⁾ se zevrubně zabýval Petr Vorel (1992).⁷³⁾

Že šlo o při pro Pernštejny velmi důležitou, svědčí skutečnost, že se jí při svém zářijovém pobytu v Jihlavě zabýval sám uherský panovník, jednající zde s králem Vladislavem Jagellonským. Její podstata tkvěla v tom, že znakem Mikuláše, získaným patrně nedávno předtím jeho otcem,⁷⁴⁾ byla buvolí hlava s kruhem v nozdřích; Pernštejnové měli hlavu zubra s houžví, tedy viditelně zkroucenou obručí. To však mohlo být lehce zaměněno, obzvláště, jak argumentoval Vilém, bude-li znak tesán nebo ryt do kamene či dřeva. Matyášovo rozhodnutí z 3. září roku 1486 znělo, že erbu Klokočenských má být odňat kruh a pravé ucho zvířete. To však patrně nikdy nenastalo.

I kdybychom předpokládali, že ivanovická deska vznikla ještě před Korvínovým rozhodnutím – buvol zde má kruh i obě uši – potom Mikulášův náhrobek (†1508/1509), nacházející se ve františkánském kostele v Uherském Hradišti,⁷⁵⁾ již přímo dokládá oslyšení vrchnostenského příkazu. I zde je znak, na štítě i praporci, bez nařízených změn. Jediným odlišením, když s rozdílností heraldické podoby hlav obou zástupců turovických patrně nemůžeme počítat, zůstal hladký kruh, který vidíme na obou reliéfech.

Obr. 10: Drozdovice - Staré město (Drosendorf Altstadt, Dolní Rakousy), detail prohnutého rámujiícího prutu a hlavice bočního portálu kostela sv. Petra.

O tom, že nebylo jednoduché erbovní znamení rozlišit, svědčí i jeho pozdní interpretace ze strany archeologa Aloise Procházky (1902), jež hovoří v souvislosti s ivanovickým zpodobněním o štítu *se zubří hlavou s kruhem v nozdřích* a uvádí letopočet 1486 na pásce, nad nímž jsou *i dalekohledem špatně znatelný... dva řádky nějakého nápisu*;⁷⁶⁾ zcela totožné konstatování nalézáme u Františka Hladkého (1929), jež hlavu považuje rovněž za zubří a (zároveň opakuje tvrzení o dvou řádcích *nějakého nápisu* /... i dalekohledem špatně znatelných/ a letopočtu 1486).⁷⁷⁾ Alois Procházka se k tématu vrátil v roce 1932, kdy s letopočtem popisuje *erb podobný pernstýnskému: na štítě i v klenotě hlava zubří s kruhem v nozdřích*. Znak připisuje Mikuláši Hrdému, byť se slovem *snad... jež v té době hejtmanil v Kroměříži*.⁷⁸⁾ Toto připsání se později vytratilo, Bohumil Samek (1994) hovoří pouze o *desce se znakem zubří hlavy, nezřetelném nápisu miko...* a letopočtu 1486.⁷⁹⁾

Deska našla své uplatnění i na Bukůvkově novostavbě renesančního arkádového zámku po roce 1608.

PRAVICE, OKRES ZNOJMO, ZNAKOVÁ DESKA PETRA KYJOVSKÉHO Z KYJOVIC

Doposud spíše opomíjeným dílem pozdně gotického kamenosochařství je reliéfní deska umístěná na průčelí tzv. záměčku v Pravicích (něm. Probitz). Je upomínkou na Petra z Kyjovic,⁸⁰⁾ jež je přímo identifikován minuskulisním nápisem, který čteme *peter von gaybitz*; součástí informace je též letopočet 1497 (*anno dni 1-4-9-7*).⁸¹⁾ V ploše desky s oboustranně okoseným rámem (jež ze spodní strany schází) je potom erb Kyjovských z Kyjovic, který tvoří kolčí štít nakloněný vpravo. Horní plochu štítu vyplňuje potom doprava otočený korunovaný lev rostoucí z cimbuří (hradby) s perforovanými stínkami. Štít je za-

Obr. 11: „Zámeček“ Prácheň (okres Znojmo), znaková deska Petra Kyjovského z Kyjovic.

vršen a částečně překryt kolčí přilbou, ukončenou totožným klenotem. Plochu desky dále vyplňují přikryvadla v podobě vegetabilních rozvilin.

Podoba desky je poměrně neobvyklá, a to z několika důvodů. Nápadná je absence spodní rámujiící lišty, značně atypické spodní ukončení a nepravidelné rozložení písma na vnitřní ploše stříškového rámu. To by mohlo vést k domněnce, že jde o torzo či zároveň chvatně ukončené dílo, čemuž však odporuje zejména výskyt dvou polopostav, jak se pod nánosy nátěrů jeví, vyrůstajících z klopených trojúhelníkových ploch spodních ploch rámu. Jde o typ figurálního zobrazení zvaný konzolová figura (*Konsolenfigur*), známý z řady příkladů architektury zejména pozdní gotiky, ať již jako výtvarné znázornění podpory říms, výběhů klenebních žebířů či sedel portálů.

Náhrada rovné plochy pro nápis stříškou není u tohoto typu reprezentačních artefaktů zcela běžná, v období gotiky je však obvyklé umisťovat nápisy, jež jsou obligátní součástí sepulkrálií (zejména krycích desek tumb), na okosenou plochu po obvodu desky klopenou vně. To umožnilo lepší čtení nápisů a stejný důvod – tentokrát směrem dovnitř pro pohled odspodu – předpokládáme i zde; souvisí s funkcí i umístěním desky – odhadujeme její původ-

ní situování na čelní fasádě či případné věži kyjovické tvrze (viz dále), kde byla přichozím z podhledu patřena.

Vodní tvrz se sadem je v Kyjovicích doložena k roku 1386⁸²⁾ a údajně zanikla v průběhu třicetileté války, přičemž *po ní nezůstaly žádné pozůstatky*.⁸³⁾ Ještě ve Schwoyově topografii markrabství moravského, vydané v roce 1794, se však hovoří o panském sídle (*Rittersitz*) a poplužním dvoře (*Mayerhof*).⁸⁴⁾ Pro přenesení a pozdní umístění desky na správní budovu, údajně roku 1818 po nalezení v ruinách kyjovického panského dvora,⁸⁵⁾ mohlo být rozhodující, že oba statky na Znojemsku, Prácheň i Kyjovice (něm. Gaiwitz), byly v té době, od roku 1799 do roku 1837, vlastněny Liechtensteiny.⁸⁶⁾

V případě pravické desky jde o jedinou známou památku hmotné povahy na Petra z Kyjovic (pomineme-li listinné a sfragistické doklady), místo jeho posledního spočinutí není známo, podobně i datum jeho skonu. Je zaznamenán v roce 1481,⁸⁷⁾ kdy *pohoní Jindřicha z Čechtína, že je mu rukojmím za Matěje, opata třebského a sám je pohnán Zikmundem, kvardiánem Matky Boží ze Znojma, za dluhy; navíc neplatil ani berně zemské,*

za což si zasloužil ve stejném roce púhon od Ctibora Tovačovského.⁸⁸⁾ Jako landfrídník vystupuje ve Znojmě 5. srpna 1484). Z 1. prosince 1492 pochází list, v němž král Vladislav Petrovi vykazuje místo na zemském sněmu.⁸⁹⁾ V roce 1498 kupuje Petr Plaveč⁹⁰⁾ a patrně posledním známým dokladem z jeho života je soudní vklad z 24. února 1499, kdy Jiřík z Florstetu bere Petra z Kyjovic a jeho syna Jana na spolek na ves a tvrz Plaveč s příslušenstvím.⁹¹⁾

K dílenské provenienci desky nelze říci nic bližšího, předpokládáme však její regionální původ, čímž je míněna znojemská či dolnorakouská oblast. Deska není přímo přístupná, a tak zatím není znám typ horniny, z níž byla vyrobena; se značnou pravděpodobností však jde opět o tzv. mušlový vápenec. Přikryvadla jsou stylizovaná do podoby akantových rozvilin, jež jsou vysloveně dužinaté s četným svnutím a stočením vykrajovaných kulovitých ukončení laloků. Nakloněním štítu s přilbou vzniká výrazný dynamický akcent podpořený diagonální linií hrany přikryvadla spadajícího spod koruny klenotu, vyrovnávaný ve vrcholu napřímením klenotu. Dynamické působení je podpořeno vykrojením průhledu přilby a esovitým prohnutím jejího spodního lemu (obdobně jako u uvedených příkladů z Polné a Hnanic), jenž je v okrajové liště osázen výraznými nýty.

V každém případě je deska příkladem pozdně gotické- ho výtvarného principu zvaného *horror vacui*, neboť její plocha je hustě a prakticky souvisle pokrytá vysokým reliéfem. Fytomorfní dekor se zde zároveň již výrazně vzdálil od svého významového původu, tedy smyslu textilních doplňků přilby, ale stal se zcela autonomním; radikálním příkladem tohoto fenoménu je právě v úvodu zmíněná znaková deska krále Vladislava Jagellonského na hradě Křivoklát. Zde již hustá spleť úponků tvořící souvislý „koberec“ prakticky postrádá souvislost s přilbicí i efekt přirozeného pohybu (přikryvadla) shora dolů.

V případě znakové desky Petra Kyjovského z Kyjovic jde nepochybně o výrazné dílo, jež může být spojováno s rozsáhlou pozdně gotickou produkcí, jejíž vrchol zaznamenáváme na Znojemsku právě na přelomu staletí a jež, dle datovaných božích muk regionu,⁹² ustává asi někdy po roce 1525. I na nich se zde vesměs uplatňoval již zmíněný vápenec z dolnorakouských miocenních vrstev (*Eggenburgium*).⁹³ V Eggenburgu bylo, vedle Vídeňského Nového Města, další těžiště pozdně gotického kamenosochařského řemesla pod přímým vlivem dominantní vídeňské huti, jež jím vliv zahrnoval území Bavorska, Čech, Moravy, ostatních rakouských zemí, Uher a teritoria po proudu Dunaje.⁹⁴

Pozdně gotické kamenné reliéfní desky s heraldickou složkou, někdy doprovázenou nápisem obsahujícím jméno či letopočtem vzniku, představují svébytnou skupinu reprezentačních artefaktů. Jde vesměs o práce evidentně zadávané předním dílnám, což odpovídá společenskému statusu zadavatelů. Skutečnost, že byly i v minulosti ceněny, dokládá i jejich uplatnění na přestavbách či dostavbách šlechtických sídel ze strany majitelů již odlišných rodů, byly přemisťovány (i mimo lokalitu) a zakomponovány do nových architektonických rámců.

Pokud bychom měli jejich poznání dále prohloubit, nevystačíme si s pouhou formální analýzou. Za situace, kdy přímé pramenné doklady scházejí, je jedním z možných dalších směrů bádání petrologická analýza a následná komparace se systematicky sbíranými analýzami kame- ne děl stejného období.

POZNÁMKY

- 1) Z monografické produkce poslední doby u nás lze zmínit především knihy V. Bůžek – P. Král edd., *Paměť urozenosti*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2007 a R. Šimůnek, *Reprezentace české středověké šlechty*. Praha: Argo 2013.
- 2) I. Hlobil, Bernardinské symboly jména Ježíš v českých zemích šířené Janem Kapistránem, *Umění* XLIV, 1996, s. 227–230; *týž*, Zur öffentlichen und privaten Kunst in Mähren zu Beginn der Neuzeit, in: D. Popp – R. Suckale edd., *Die Jagiellonen. Kunst und Kultur einer europäischen Dynastie an der Wende zur Neuzeit*. Nürnberg: Germanisches Nationalmuseum 2002, s. 283–288; J. Chlíbec, Bernardinské slunce nad českými zeměmi. Praha: Academia 2016, s. 77–78; *týž*, Obraz jako téma ideového sporu mezi františkány-observanty a utrakvisty, in: K. Kubínová – K. Benešová edd., *Imago Imagines I.: výtvarné dílo a proměny jeho funkcí v českých zemích od 10. do první třetiny 16. století*. Praha: Academia 2020, s. 594–615.
- 3) P. Hlaváček, Die Franziskaner-Observanten zwischen Böhmischer und Europäischer Reformation, in: W. Eberhard – F. Machálek edd., *Kirchliche Reformimpulse des 14./15. Jahrhunderts in Ostmitteleuropa. Köln: Böhlau 2006*, s. 303; *dále srov. týž*, Italský františkán a papežský diplomat Gabriel Rangoni z Verony († 1486) a jeho angažmá ve střední Evropě a Itálii, in: E. Doležalová – R. Novotný – P. Soukup edd., *Evropa a Čechy na konci středověku: sborník příspěvků věnovaných Františku Šmahelovi*, Praha 2004, s. 91–111.

- 4) I. Hlobil, 1996, o. c. v pozn. 2, s. 229.
- 5) I. Hlobil, Středověké ochranné nápisy v Olomouci, *Vlastivědný věstník moravský* 31, 1979, s. 182–189, zde s. 187. Blíže se témkou zabýval posledně Pavol Černý (P. Černý, *Olomoucké zemské desky Pročka z Kunštátu*. Knižní malba na Olomoucku v 15. století, in: I. Hlobil – M. Perůtka edd., *Od gotiky k renesanci. Výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400–1550. Díl 3: Olomoucko*. Olomouc 1999, s. 485).
- 6) I. Hlobil, Sochařství – Znakové desky, in: I. Hlobil – M. Perůtka edd., o. c. v pozn. 5, s. 385; desku zde dle nápisu datuje a dále se již nevyjadřuje k otázce zadavatele. Na příslušné fotografii opět chybí část se spodním nápisem.
- 7) B. Samek, *Umělecké památky Moravy a Slezska 2 [J/N]*. Praha 1999, s. 281.
- 8) M. Plaček, *Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí*. Praha 2001, s. 326.
- 9) Ještě v roce 2016 Chlíbec (J. Chlíbec, 2016, o. c. v pozn. 2, s. 78) ve vůbec nejrozsáhlejší pojednání o Bernardinovi a motivu slunce v souvislosti s českými zeměmi stáří kunštátské opět pouze odhaduje: „... reliéf by tedy podle předpokladu pocházel z doby před 1464.“; v roce 2020 Chlíbec (J. Chlíbec, 2020, o. c. v pozn. 2, s. 600) opakuje, že deska pochází „... z doby před rokem 1464... a s odvoláním na Hlobila opět konstatuje, že... desku objednal Jiří z Poděbrad a že pro něj svědčí i fakt, že... do roku 1462 zachovával i z politických důvodů k františkánům observantům tolerantní postoj.“
- 10) I. Hlobil, o. c. v pozn. 6, s. 385; písmena čte jako g, m, y (?), p.
- 11) I. Hlobil, o. c. v pozn. 6, s. 385, považuje monogram za „ae“, Miroslav Ambroz za A J (?) (M. Ambroz, Kunštát. Fasáda Dolního zámku. Severní, západní a východní křídlo. Stavebně – historický průzkum, 1995, rkp. uložen na SZ Kunštát).
- 12) *In nomine ihesu o(mn)ie / genu flectatur c(o)el(est)ium / terrestr(u)m inferno(rum)*; na výskyt tohoto citátu ve spojení s trigramem upozorňuje v obecné poloze I. Hlobil, o. c. v pozn. 5, s. 184.
- 13) Za konzultaci čtení textu patří dík Mgr. Evě Staňkové z brněnského pracoviště NPÚ. Prvně nápis přepsal patrně Miroslav Ambroz ve svém stavebně historickém průzkumu v roce 1995 (M. Ambroz, o. c. v pozn. 11).
- 14) M. Milec, Pečetí pánů z Kunštátu a Poděbrad, *Jihočeský herald. Časopis o historii a pomocných vědách historických* 1/2014, s. 8–18; tato verze se vyskytuje u příslušníků různých větví i v odlišné době (kupř. Gerhart z Kunštátu 1349, Artléb z Kunštátu a ze Střechovic 1361, Sezema Zajímač z Kunštátu a Jevišovic 1416, Jan Kuna (II.) z Kunštátu a Boleradic 1507).
- 15) F. Lipka, Zámecké brány v okolí města Boskovic. Příspěvek k moravské epigrafice, *Časopis moravského musea zemského*, 1902, s. 152.
- 16) J. Tenora, *Vlastivěda moravská. II. místopis. Kunštátský okres*. Brno 1903, s. 24.
- 17) F. Lipka, o. c. v pozn. 15, s. 152.
- 18) K. J. von Bienenberg, Versuch über einige merkwürdige Alterthümer im Königreich Böhmen. Erstes Stuck mit Kupfern. Königgrätz 1778, s. 103–105.
- 19) A. Prokop, Markgrafschaft Mähren in kunstgeschichtlicher Beziehung. Band II. Wien 1904, s. 535.
- 20) D. Janiš, Moravská šlechta v pramenech moravského zemského práva pozdního středověku. K problematice obsazení zemského soudu a úřadů, in: T. Knoz – J. Dvořák edd., *Šlechta v proměnách věků*. Brno: Matice moravská 2011, s. 63–79, zde s. 70.
- 21) R. Štěpán, Páni z Kunštátu a na Kunštátě. Kunštát: Šimon Ryšavý 2013, s. 50.
- 22) I. Hlobil, o. c. v pozn. 6, s. 385.
- 23) V restaurátorské zprávě (Dimitrij Neuwirth, 1996, rkp. uložen na SZ Kunštát) je materiál desky popsán jako jemný pískovec; petrologická analýza, jež by mohla přinést nové indicie pro původ desky, však provedena nebyla.
- 24) Pozdně gotická přestavba hradního paláce je kladena do souvislosti s činností huti u sv. Jakuba v Brně (A. Flidr – M. Konečný – R. Štěpán, *Průvodce krajinou hradů. Středověké památky v povodí Svratky a Svitavy. Kroměříž: NPÚ ÚPS v Kroměříži 2014*, s. 160).
- 25) M. Plaček – P. Futák, Páni z Kunštátu. Rod erbu vrchních pruhů na cestě k trůnu. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2006, s. 265.
- 26) L. Hosák – M. Zemek, Hrad, zámek a tvrz v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 1. Jižní Morava. Praha 1981, s. 102; B. Samek, *Umělecké památky Moravy a Slezska 1 [A/I]*. Praha 1999, s. 495; P. Futák, Hrad (zámek) Hodonín, *Muzejní občasník Masarykova muzea v Hodoníně* 1/1999, s. 57.
- 27) B. Samek, o. c. v pozn. 26, s. 495.
- 28) K. Hlavinka – J. Noháč, *Vlastivěda Moravská. II. Místopis. Hodonský okres*. Brno: Musejní spolek 1926, s. 56.

- 29) P. Futák – M. Plaček, Od kalicha přes úchvaty k zástavám. Husité a utrakvisté (1412–1511), in: M. Plaček ed., Hodonín. Dějiny města do roku 1948. Hodonín: Město Hodonín 2008, s. 93–128, zde s. 114.
- 30) M. Plaček – P. Futák, o. c. v pozn. 25, s. 493.
- 31) P. Futák, o. c. v pozn. 26, s. 57.
- 32) K. Hlavinka – J. Noháč, o. c. v pozn. 28, s. 79.
- 33) M. Plaček – P. Futák, o. c. v pozn. 25, s. 458.
- 34) P. Futák – M. Plaček, o. c. v pozn. 29, s. 119.
- 35) P. Futák, Za panů z Kunštátu, Hodonínské listy 7, 2019, s. 4.
- 36) Schottenabtei, Stiftsarchiv Urkunden (1158–1702) 1469 VI 08, in: monasterium.net, https://www.monasterium.net/mom/AT-StiAScho/SchottenOSB/1469_VI_08/charter?q=Tugendlieb (vyhledáno 11. 11. 2020).
- 37) M. Plaček – P. Futák, o. c. v pozn. 25, s. 458.
- 38) Varianty Franau, Frenau / Fronauer, Franauer (v podobnosti s historickými podobami psaní jména rodu Vranovských tedy pramení záměna).
- 39) J. E. Kirnbauer von Erzstätt, heslo Fronauer, in: J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch: Nideroesterreichischer Adel. 1. Abteilung A–R. Nürnberg: Bauer und Raspe 1909, s. 103.
- 40) K. Hlavinka – J. Noháč, o. c. v pozn. 28, s. 56.
- 41) Tamtéž, s. 79.
- 42) P. Futák – M. Plaček, o. c. v pozn. 29, s. 128, uvádějí: „Problém přináší také její rozsáhlá oprava. Před ní byla dolní část desky ulomena a při doplňování podkladu levé poloviny mohl být na desku položen štít jiný.“ K tomu lze podotknout, že na fotografii desky publikované v roce 1926 (K. Hlavinka – J. Noháč, o. c. v pozn. 28, s. 20) prasklina, dělicí celou desku horizontálně, neprochází štítem, jenž se jeví intaktní.
- 43) V. Procházka, Z minulosti vyškovského zámku. Vyškov 1928, s. 36.
- 44) J. Dřínal, K brněnskému pobytu a filiačním listům Jana Kapistrána, Časopis Matice moravské 1939/40, s. 387.
- 45) A. V. Šembera, Páni z Boskovic a potomní držitelé hradu Boskovického na Moravě. Vídeň: vl. n. 1870, s. 62 (2. vydání, předělané).
- 46) A. Flidr – M. Konečný – R. Štěpán, o. c. v pozn. 24, s. 160.
- 47) M. Plaček, Místo Vyškova v regionu, město a jeho památky, in: K. Mlateček a kol., Vyškov, dějiny města. Vyškov 2016, s. 81–114, zde s. 98–99.
- 48) Údaj o ukončení křídla zámku v roce 1467 a současnému vsazení Tasova erbů do „zámecké zdi“ (V. Nekuda – A. Gregor – G. Chaloupka, Vlastivěda moravská. Vyškovsko. Brno: Musejní spolek v Brně 1965, s. 294) patrně postrádá v případě erbů pramennou oporu.
- 49) To naplňuje tvrzení, že vyškovské reliéfy patří k nej kvalitnější heraldickým památkám pozdní gotiky v moravském prostředí (J. Štětina, Stavební vývoj hradu ve Vyškově do počátku 16. století, in: Kolektiv autorů, Zámek ve Vyškově. Od biskupského sídla k muzeu. Vyškov 2018, s. 25–66, zde s. 57).
- 50) I. Hlobil, o. c. v pozn. 3, s. 385.
- 51) Jde o skupinu organogenních vápenců z lokalit Zogelsdorf, Mannersdorf, Wöllersdorf a St. Magarethen ad.; srov. s A. Rohatsch, Niederösterreichische Baulandschaften. Denkmalpflege in Niederösterreich. Stein, Band 37. St. Pölten 2007, s. 6–9; F. Steininger, Die Wald- und Weinviertler Bausteinlandschaften – Geologischer Untergrund, Bauwerke und Denkmäler, in: Abhandlungen der Geologischen Bundesanstalt 60. Schriftenreihe der Deutschen Gesellschaft für Geowissenschaften. Wien 2007, s. 203–208.
- 52) I. Hlobil, Wendepunkt zur Synthese. Ausstellung „Von der Gotik zur Renaissance – Die bildkünstlerische Kultur in Mähren und Schlesien von 1400–1550“, Umění XLVIII, č. 5, 2000, s. 315–334, zde s. 328.
- 53) I. Hlobil, K výtvarné kultuře Moravy a Slezska, in: I. Hlobil – M. Perůtka edd., Od gotiky k renesanci. Výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400–1550. Díl 1. Úvodní svazek. Olomouc 2002, s. 102.
- 54) Petr Kroupa uvažuje o *eventuální účasti* Antona Pilgrama na hnanické stavbě, v každém případě předpokládá, že kostel je dílem, jež vytvořil významný mistr z okruhu vídeňské svatoštěpánské huti (P. Kroupa, Architektura. Dobový vzhled gotických kostelů, in: K. Chamonikola ed., Od gotiky k renesanci. Výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400–1550. Díl 2. Brno 1999, s. 106. Petr Čehovský (P. Čehovský, Analysis of Microarchitecture and Decorative Sculptures in Southern and Northern Portals of the Church of St. Wolfgang in Hnanice, in: R. Švácha ed., Czech and Slovak Journal of Humanities. Olomouc 2014, s. 33–34) místo Pilgrama navrhuje Hanuše z Olomouce, pouze však na základě určitých časových shod a personálních okolností bez dalších přesvědčivých důkazů.
- 55) R. Biegel, Architektur zwischen Österreich und den böhmisches Ländern, in: S. Karner – M. Stehlik edd., Österreich – Tschechien: geteilt – getrennt – vereint (katalog výstavy). Loosdorf 2009, s. 351; P. Čehovský, Kamenné struktury v Podyjí 1480–1550. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci 2012, s. 152.
- 56) P. Aichinger-Rosenberger, Spätgotische Wandpfeilerkirchen in der Wachau – Neue Erkenntnisse zu deren Bau- und Entwicklungsgeschichte, in: G. Buchinger – F. Hueber edd., Bauforschung und Denkmalpflege: Festschrift für Mario Schwarz. Wien – Köln – Weimar: Böhlau 2015, s. 319–344, zde s. 334.
- 57) Propojení Znojma (Hnanic) a Kremže podporuje i úzká (dílnská?) vazba mezi dekorativními mřížkami sanktuárií – sv. Mikuláš ve Znojmě a jeho předchůdce v kremžském špitálním kostele. Viz D. Stehlíková, Umělecká řemesla, in: K. Chamonikola ed., o. c. v pozn. 54, s. 575; A. Mudra – M. Patrný, Věžová sanktuaria v českých zemích a jejich konfesionalizace, Průzkumy památek XXII, č. 1, 2015, s. 94–106, zde s. 96.
- 58) Velkou podobnost vykazuje toto pojetí s nedatovanou studií akantu Martina Schongauera († 1491); on-line: <https://www.meisterdrucke.com/kunstdrucke/Martin-Schongauer/804991/Blattornament-aus-einer-Distel.html> [vyhledáno 11. 11. 2020].
- 59) G. Brucher, Architektur von 1430 bis um 1530. Bauzentren unter Kaiser Friedrich III. Architektur, in: A. Rosenauer ed., Geschichte der bildenden Kunst in Österreich. Band III Spätmittelalter und Renaissance. München – Berlin – London – New York: Prestel 2003, s. 200, 227–228.
- 60) M. Schwarz, Gotische Architektur in Niederösterreich. St. Pölten – Wien: Niederösterreichisches Pressehaus 1980, s. 42; L. Schultes, Die Marienfigur der Wiener Neustädter Wappenwand und die Madonna von Telgte, in: Österreichische Zeitschrift für Kunst und Denkmalpflege, Bd. 48, 1994, s. 140–144; Friedrichův akronym AEIOU s datem 1470 se objevuje též na portále již zmíněného Špitálního kostela v Kremži.
- 61) L. Navrátil, Heraldické památky na architektuře měst v okrese Vyškov. Magisterská diplomová práce. Masarykova univerzita v Brně 2011, rkp., s. 47.
- 62) Výtvarný účín a působivost desky byly jistě výrazně umocněny i polychromií, jako tomu bylo ostatně též u všech pojednávaných artefaktů.
- 63) Ze starší fotodokumentace je zřejmé, že hlavice měly veliký úbytek hmoty a jsou tedy značně doplňovány.
- 64) Blíže ke Kungovi J. Baum, Zum Werke der Bildhauer Erhart Kung, Albrecht von Nürnberg, Jacob Ruess und Hans Geiler, in: Zeitschrift für schweizerische Archäologie und Kunstgeschichte, Band 2, Heft 2, Zürich 1940, s. 53–63, 94–100.
- 65) Dehio-Handbuch: E. Benesch et al., Die Kunstdenkmäler Österreichs. Niederösterreich: nördlich der Donau. Wien: Verlag Anton Schroll & Co 1990, s. 106. K objektu blíže in: Österreichische Kunsttopographie (herausgegeben von der k. k. Zentral-Kommission für Kunst- und historische Denkmale), Band V: Die Denkmale des politischen Bezirkes Horn in Niederösterreich, Wien: Verlag Anton Schroll & Co 1911, s. 150.
- 66) Bylo již rozpoznáno, že portál, připisovaný kameníkům huti sv. Štěpána ve Vidni, navazuje typem na portál piaristického kostela v Kremži (P. Čehovský, o. c. v pozn. 55, s. 152). Časový odstup minimálně 30 let a zcela odlišný článkoslovný repertoár však svědčí jednoznačně o jiném autorském okruhu.
- 67) I řešení košové hlavice obou pozdně gotických božích muk v Olbramovicích (okres Znojmo) s proplétanými volnými oblými pruty může mít svou zprostředkovanou předlohu v košové konzole západní předsíně farního kostela sv. Jiljí a Kolomana ve Štýru.
- 68) G. Brucher, o. c. v pozn. 59, s. 226.
- 69) J. Büchner, Die spätgotische Wandpfeilerkirche Bayerns und Österreichs. Nürnberg: Verlag Hans Carl 1964, s. 73.
- 70) Z. Vácha, Středověká drobná architektura na Moravě, in: Monumentum tutela/Ochrana pamiatok 26, Bratislava 2016, s. 59–76, zde s. 72.
- 71) A. Kalous, Itinerář Jana Filipce (1431–1509), in: Historica 34, Sborník prací historických XXII. Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Facultas philosophica, 2008, s. 17–43, zde s. 27; Filipcův bratr Mikuláš (z Prostějova) – Nicolaus de Prostana – zemřel v roce 1477 v hornorakouském Štýru a je tam též pochován ve farním kostele, bohatě reliéfně zdobená náhrobní deska z červeného kamene (Adnet?) se zachovala; viz pozn. 67.
- 72) J. Pilnáček, Staromoravští rodové. Vídeň 1930, s. 81.
- 73) P. Vorel, Heraldický spor Viléma z Pernštejna z roku 1486, in: Heraldica viva. Sborník příspěvků z konference českých, moravských a slezských heraldiků, konané ve dnech 7. – 8. června 1991 v Pardubicích, Pardubice 1992, s. 69–74.
- 74) Tamtéž, s. 70; Pilnáček (J. Pilnáček, o. c. v pozn. 72, s. 81) konstatuje, že Hrdý byl okolo roku 1486 obdařen od krále k veliké zlosti pá-

- nů *Pernštejnských jejich štítem*; erb potom popisuje jako hlavu buvolí s houžví (barvy černé) na červeném poli jako u rodu z Pernštýna. Klenot asi nezaznamenal, jelikož pouze předpokládá: *asi též hlava buvola*. Zdeněk Pokluda považuje rok 1486 za datum, kdy se Hrdému Matyáš *odměnil udělením erbu* (Z. Pokluda, *Ostrožští páni* v 15. – 17. století, in: B. Rašticová – T. Baletka, *Uherský Ostroh*. Uherský Ostroh 2000, s. 61–70).
- 75) J. Kohoutek, Průzkum barokních krypt v kostele sv. Františka Xaverského a Zvěstování Panny Marie v Uherském Hradišti v roce 1998, *Slovácko XLII*, 1999, s. 147–166.
- 76) A. Procházka, Starobylé náhrobní kameny, pamětní desky a erby na Vyškovsku: příspěvky k heraldice, genealogii a epigrafice moravské. Blážovice: Kramář a Procházka 1902, s. 43.
- 77) F. Hladký, Paměti města Ivanovic na Hané. Ivanovice na Hané: Rudolf Havlík 1929, s. 90.
- 78) A. Procházka, Vlastivědný sborník okresu vyškovského. Díl II. Soupis památek pravěkých a historických. Část 10: Erby. Slavkov 1932, s. 11.
- 79) B. Samek, o. c. v pozn. 26, s. 603.
- 80) Za identifikaci patří poděkování Mgr. Petru Zajíci z Valašského Meziříčí (2018), za konzultaci k osobě Petra Kyjovského Mgr. Daliboru Janišovi, Ph.D.
- 81) Přepis textu nalezneme též v práci Martiny Kvardová (*M. Kvardová*, Epigrafické památky bývalého politického okresu Znojmo do roku 1800 a jejich vzájemná komparace. Disertační práce. Masarykova univerzita v Brně 2019, rkp., s. 68). On-line: https://is.muni.cz/th/mhg40/Kvardova_disertacni_prace.pdf [Vyhledáno 11. 11. 2020].
- 82) V. Nekuda – J. Unger, Hrádky a tvrže na Moravě. Brno: Blok 1981, s. 171–172.
- 83) L. Hosák – M. Zemek, o. c. v pozn. 26, s. 134.
- 84) F. J. Schwoy, Topographie vom Markgrathum Mähren. Wien 1794, s. 291.
- 85) M. Kvardová, o. c. v pozn. 81, s. 68 (s odvoláním na RKF Žerotice, Hausprotocoll vom Jahre 1849 [farnost Žerotice], s. 1).
- 86) G. Wolny, Die Markgrafschaft Mähren. Topographisch, statistisch und historisch geschildert. III. Band, Znaimer Kreis. Brünn 1846, s. 209; L. Hosák, Historický místopis země moravskoslezské. Praha – Brno 1938, s. 112–113.
- 87) L. Hosák, o. c. v pozn. 86, s. 113.
- 88) F. V. Peřínka, Znojemský kraj. Znojemský okres. Brno: Musejní spolek, 1904, s. 289.
- 89) Tamtéž, s. 289.
- 90) Tamtéž, s. 427.
- 91) ZDB II: T. Kalina ed., Moravské zemské desky. Kraj brněnský II. 1480–1566. Praha 1950, s. 98–99, č. 107.
- 92) Z. Vácha, Středověká boží muka a sloupy na jižní Moravě a jejich brněnské příklady. Gotická drobná architektura a její funkce, in: Archivum amicus historici est. Sborník příspěvků k životnímu jubileu Hany Jordánkové. Brno: Archiv města Brna 2015, s. 180; *týž*, o. c. v pozn. 70, s. 64. V dolnorakouském prostředí je patrně nejmladší reprezentant prakticky poslední skupiny pozdně gotických božích muk (Eibenwegmarter, Mödring) – zastoupené i na Znojemsku (Šatov) – datován rokem 1533. Kaliopi Chamonikola hovoří o tom, že se nejpozději kolem roku 1530 brněnská umělecká produkce náhle odmlčela (K. Chamonikola, Kapitoly k sochařství a deskové malbě, in: I. Hlobil – M. Perůtka ed., o. c. v pozn. 53, s. 272).
- 93) Viz pozn. 51; ve městě Eggenburg, u něhož lom Zogelsdorf a další leží, se nacházelo jedno ze středověkých center zpracování vápence v blízkosti hranice Moravy. Blíže: B. Gaspar, Das Steinmetzhandwerk in Eggenburg, in: Waldviertel – Denkmalpflege in Niederösterreich, St. Pölten 2004, s. 20–25.
- 94) F. Ržiha, Studien über Steinmetzzeichen, in Mittheilungen der K. K. Central-Kommission zur Erforschung und Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmale. Wien 1881 bis 1883, NF 1881, s. 39; J. J. Böker, Der Chor der Stadtpfarrkirche von Steyr und seine Baumeister, in: Österreichische Zeitschrift für Kunst und Denkmalpflege LVII, 2/2003, s. 213–232, zde s. 215; G. Brucher, o. c. v pozn. 59, s. 201.

PHDR. ZDENĚK VÁCHA: NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ
ÚSTAV, ÚZEMNÍ ODBORNÉ PRACOVNÍŠTĚ V BRNĚ
NÁMĚSTÍ SVOBODY 8, BRNO
VACHA.ZDENEK@NPU.CZ

VÝBĚR Z LITERATURY

- Aichinger-Rosenberger, P.: Spätgotische Wandpfeilerkirchen in der Wachau – Neue Erkenntnisse zu deren Bau- und Entwicklungsgeschichte, in: G. Buchinger – F. Hueber ed., *Bauforschung und Denkmalpflege: Festschrift für Mario Schwarz*. Wien – Köln – Weimar: Böhlau 2015, s. 319–344.
- Biegel, R.: Architektur zwischen Österreich und den böhmischen Ländern, in: S. Karner – M. Stehlík ed., *Österreich – Tschechien: geteilt – getrennt – vereint* (katalog výstavy). Loosdorf 2009, s. 351.
- Bienenberg, K. J.: Versuch über einige merkwürdige Alterthümer im Königreich Böhmen. Erstes Stuck mit Kupfern. Königsgrätz 1778, s. 103–105.
- Brucher, G.: Architektur von 1430 bis um 1530. Bauzentren unter Kaiser Friedrich III. Architektur, in: A. Rosenauer ed., *Geschichte der bildenden Kunst in Österreich. Band III Spätmittelalter und Renaissance*. München – Berlin – London – New York: Prestel 2003, s. 200, 227–228.
- Bůžek, V. – Král, P. ed.: *Paměť urozenosti*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2007.
- Čehovský, P.: Kamenné struktury v Podyjí 1480–1550. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci 2012, s. 152.
- Futák, P. – Plaček, M.: Od kalicha přes úchvaty k zástavám. Husité a utrakvisté (1412–1511), in: M. Plaček ed., *Hodonín. Dějiny města do roku 1948*. Hodonín: Město Hodonín 2008, s. 93–128.
- Hlaváček, P.: Die Franziskaner-Observanten zwischen Böhmischer und Europäischer Reformation, in: W. Eberhard – F. Machilek ed., *Kirchliche Reformimpulse des 14./15. Jahrhunderts in Ostmitteleuropa*. Köln: Böhlau 2006, s. 303.
- Hlaváček, P.: Italský františkán a papežský diplomat Gabriel Rangoni z Verony (†1486) a jeho angažmá ve střední Evropě a Itálii, in: E. Doležalová – R. Novotný – P. Soukup ed., *Evropa a Čechy na konci středověku: sborník příspěvků věnovaných Františku Šmahelovi*. Praha 2004, s. 91–111.
- Hlobil, I.: Bernardinské symboly jména Ježíš v českých zemích šířené Janem Kapistránem, *Umění XLIV*, 1996, s. 227–230.
- Hlobil, I.: Zur öffentlichen und privaten Kunst in Mähren zu Beginn der Neuzeit, in: D. Popp – R. Suckale ed., *Die Jagiellonen. Kunst und Kultur einer europäischen Dynastie an der Wende zur Neuzeit*. Nürnberg: Germanisches Nationalmuseum 2002, s. 283–288.
- Hlobil, I.: Středověké ochranné nápisy v Olomouci, *Vlastivědný věstník moravský* 31, 1979, s. 182–189, zde s. 187.
- Hlobil, I.: Sochařství – Znakové desky, in: I. Hlobil – M. Perůtka ed., o. c. v pozn. 5, s. 385.
- I. Hlobil, K výtvarné kultuře Moravy a Slezska, in: I. Hlobil – M. Perůtka ed., *Od gotiky k renesanci. Výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400–1550. Díl 1. Úvodní svazek*. Olomouc 2002, s. 102.
- Chlíbec, J.: Bernardinské slunce nad českými zeměmi. Praha: Academia 2016, s. 77–78.
- Chlíbec, J.: Obraz jako téma ideového sporu mezi františkány-observanty a utrakvisty, in: K. Kubínová – K. Benešová ed., *Imago Imagines I: výtvarné dílo a proměny jeho funkcí v českých zemích od 10. do první třetiny 16. století*. Praha: Academia 2020, s. 594–615.
- Janiš, D.: Moravská šlechta v pramenech moravského zemského práva pozdního středověku. K problematice obsazení zemského soudu a úřadů, in: T. Knoz – J. Dvořák ed., *Šlechta v proměnách věků*. Brno: Matic moravská 2011, s. 63–79, zde s. 70.
- Kroupa, P.: Architektura. Dobový vzhled gotických kostelů, in: K. Chamonikola ed., *Od gotiky k renesanci. Výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400–1550. Díl 2*. Brno. Brno 1999, s. 106.
- Milec, M.: Pečetí pánů z Kunštátu a Poděbrad, Jihočeský herald. Časopis o historii a pomocných vědách historických 1/2014, s. 8–18.
- Nekuda, V. – Unger, J.: Hrádky a tvrže na Moravě. Brno: Blok 1981, s. 171–172.
- Plaček, M.: Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí. Praha 2001, s. 326.
- Plaček M. – Futák, P.: Páni z Kunštátu. Rod erbu vrchních pruhů na cestě k trůnu. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2006, s. 265.
- Prokop, A.: Markgrafschaft Mähren in kunstgeschichtlicher Beziehung. Band II. Wien 1904, s. 535.
- Samek, B.: Umělecké památky Moravy a Slezska 1., 2. Praha 1999.
- Šimůnek, R.: Reprezentace české středověké šlechty. Praha: Argo 2013.
- Tenora, J.: Vlastivěda moravská. II. místopis. Kunštátský okres. Brno 1903, s. 24.
- Vácha, Z.: Středověká boží muka a sloupy na jižní Moravě a jejich brněnské příklady. Gotická drobná architektura a její funkce, in: Archivum amicus historici est. Sborník příspěvků k životnímu jubileu

Hany Jordánková. Brno: Archiv města Brna 2015, s. 18
 Vácha, Z.: Středověká drobná architektura na Moravě, in: Monumentorum tutela/Ochrana pamiatok 26, Bratislava 2016, s. 59–76.

GLOSSEN ZU DEN AUSGEWÄHLTEN SPÄTGOTISCHEN STEINRELIEFS IN SÜDMÄHREN

Mehrere spätgotische Steinreliefplatten, die eine der Arten der adeligen Repräsentation darstellten, sind in Südmähren erhalten. Sie tragen heraldische Motive mit Text oder Datierung. Teil von ihnen wurde schon wissenschaftlich gewertet, etliche blieben eher am Rande des Interessens. Die ausgewählten fünf Beispiele fallen in die Zeitspanne 1461–1497; drei von ihnen sind bereits datiert. Heutzutage befinden sie sich ohne Ausnahme in Sekundärlage, man muss aber ihre ursprüngliche Position an den prominentesten Stellen an Toren oder Palasbauten der Adelsitze voraussetzen.

Das älteste Beispiel stellt die Steinplatte mit dem charakteristischen Motiv des Trigramms IHS mit Sonnenstrahlen (Siegel des Hl. Bernhardin) von Proczek v. Kunstadt aus dem Jahre 1461 in Kunštát (Kunstadt, Bez. Blansko) am Torturm des sog. Unteren Schlosses dar. Mit diesem Geschlecht hängt auch die Allianzwappenplatte von Jan Kuna v. Kunstadt und Boleradic mit Tugendlieb Fronauer in Hodonín (Göding) zusammen wohl aus dem Jahr 1466, bei der es gelungen ist die Herkunft in dem genannten bayrischen Geschlecht mit Besitz in Niederösterreich zu identifizieren. Im Schloss in Vyškov (Wischau) sind drei Wappenplatten des Bischofs Tas Černošský v. Boskovic erhalten, deren Entstehung sich wohl in die 1470er Jahre einordnen lässt. Sie zählen ohne Zweifel zu den Spitzenleistungen der spätgotischen Steinbildkunst, die in Mähren erhalten sind, und mit Rücksicht zum angewendeten niederösterreichischen Muschelkalkstein sind ihre Bindungen zur Donauregion vorauszusetzen. Dasselbe lässt sich auch bei der Wappenplatte von Mikuláš Hrdý v. Klokočná im Schloss Ivanovice na Hané (Eywanowitz, Bez. Vyškov) aus dem Jahr 1486 vermuten. Das letzte behandelte Beispiel ist die Wappenplatte des Petr Kyjovský v. Kyjovic in Pravice (Probitz, Bez. Znojmo [Znaim]), ein bislang wenig bekanntes, sowohl in seiner Ausführung als auch als heraldisches Denkmal bemerkenswertes Relief.

Die Frage nach der Werkstattprovenienz der Reliefs bleibt jedoch weiterhin offen, beim Teil der behandelten Werke ist mit Rücksicht zur verwendeten Steinart sowie auch den Stilbindungen die Beziehung zu Österreich wahrscheinlich.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Kunštát (Kunstadt, Bez. Blansko), Schloss. Wappenplatte von Proczek v. Kunstadt und Opatovic (Foto Autor).

Abb. 2: Kunštát, Schloss. Wappenplatte von Proczek v. Kunstadt und Opatovic – Detail mit ersichtlich gemachtem „naturalistischem“ Laubwerk (Foto Autor).

Abb. 3: Hodonín (Göding), ehemalige Tabakfabrik. Allianzwappen von Jan Kuna v. Kunstadt und Tugendlieb Fronauer (Foto Jaromír Míčka).

Abb. 4: Wappen der Fronauer (Quelle: [https://de.wikipedia.org/wiki/Fronau_\(Adelsgeschlecht\)#/media/Datei:Fronau-Scheibler7ps.jpg](https://de.wikipedia.org/wiki/Fronau_(Adelsgeschlecht)#/media/Datei:Fronau-Scheibler7ps.jpg)).

Abb. 5: Vyškov (Wischau), Schloss. Die Wappenplatten des Bischofs Tas Černošský v. Boskovic (Foto Autor).

Abb. 6: Vyškov, Schloss. Detail der beschädigten Schnalle vom Helm des Reliefwappens von Boskovic (Foto Autor).

Abb. 7: Hnanice (Gnadlersdorf, Bez. Znojmo [Znaim]), Wallfahrtskirche d. hl. Wolfgang, Südportal, Tympanon, Detail vom Schild (Foto Autor).

Abb. 8: Ivanovice na Hané (Eywanowitz, Bez. Vyškov), Schloss. Wappenplatte von Mikuláš Hrdý v. Klokočná (Foto Autor).

Abb. 9: Ivanovice na Hané, Schloss. Wappenplatte von Mikuláš Hrdý v. Klokočná – Detail vom Oberteil mit Schriftband und Kleinod vom Wappen. Das Foto zeigt deutlich die Teilung der Platte in Blöcke und die weiterlaufende Profilierung über den Gesimsen.

Abb. 10: Drosendorf Altstadt (Niederösterreich), Kirche der hl. Peter und Paul, Detail vom abgebeugten Rundstab mit Kapitell am Seitenportal

Abb. 11: Pravice (Probitz, Bez. Znojmo), „Schlösschen“. Wappenplatte von Petr Kyjovský v. Kyjovic (Foto Autor).

(Übersetzung J. Noll)

STAVBY FRANZE KACHLERA NA SEVERNÍ MORAVĚ A VE SLEZSKU

PAVEL ŠOPÁK

Buildings of Franz Kachler in Northern Moravia and Silesia

The article expands the knowledge about the structures of Franz Kachler (1847–1908) in northern Moravia and Silesia, their numbers and looks at the time of erection, including the presentation of newly discovered plans. Kachler now appears to have designed a wider scope of structures; it is evident that he promptly responded to the investors' needs and could offer a cultivated form of architectural expression. The text points out selected renovations of the monitored buildings.

Key words: Moravia – Silesia – Opava – Bruntál – Karlova Studánka – Kachler Franz – historicism

Rozšíření znalostí o stavbách Franze Kachlera (1847–1908) na severní Moravě a ve Slezsku, jejich počtu a podobě v době realizace, včetně prezentace nově zjištěných plánů. Kachler se nyní jeví nejen jako autor širšího rejstříku typů staveb; je zjevné, že pohotově reagoval na potřeby investorů, jimž byl současně schopen nabídnout kultivovanou formu architektonického výrazu. Text výběrově připomíná také mladší stavební zásahy do sledovaných staveb.

Klíčová slova: Morava – Slezsko – Opava – Bruntál – Karlova Studánka – Kachler Franz – historismus

Jméno Franze Kachlera (1847–1908) není ve stavební kultuře Moravy a Slezska konce 19. století neznámé; v kontextu výstavby Karlovy Studánky a Opavy na konci 19. století je opakovaně připomněl Pavel Zatloukal.¹⁾ Kachlerova kariéra byla na svou dobu skromná; v dobovém kontextu nevynikal ani svým odborným vzděláním, ani řešenými projekčními úkoly, ani jejich počtem. Začínal jako polír, který po absolutoriu reálné školy a snad také školy nižší průmyslové školy získal místo kresliče a políra u vídeňské stavitelské firmy Wilhelma Hoppeho, následně u Stavebního společenstva úředníků jako stavbyvedoucí a architekt. Stavitelskou koncesi, umožňující osamostatnění, obdržel v roce 1886. Seznam vlastních projektů, jak je dosud znám (a který tento text doplňuje o dosud neznámé položky),²⁾ ve své době zastíňovaly stavebně technické otázky, jež řešil, soustřediv se na ochranu zdiva před vlhkostí, načež vyvinul systém Kachler, spočívající v ukotvení cementových desek na lícovou stranu zdiva.³⁾ Překvapí, že Kachler mimo Dolní Rakousy projektoval pro lokality na severní Moravě a v západní části českého Slezska, přičemž jde o stavby v lokálním kontextu důležité a současně s ohledem na typovou rozmanitost (občanské stavby a průmyslové stavby) reprezentativní. Díky nově identifikovaným pramenům je možné jejich stavební historii doplnit a zpřesnit.

Projekty Franze Kachlera, zčásti vypracované v kooperaci s Johannem Nepomukem Scheiringerem (1855–1934) pro lokality ve Slezsku a na Severní Moravě (Bruntál, Fulnek, Karlova Studánka, Město Libavá, Opava, Ryžoviště, Štítina), spadají do období mezi lety 1889–1895. S jedinou výjimkou, jíž je soutěžní návrh na evangelický kostel